६. लोकसुत्तं

प्रस्तावना

प्रस्तुत पाठ्यघटक खुद्दकनिकायातील 'उदान' ह्या ग्रंथातून घेतलेला आहे. यामध्ये तथागत बुद्धत्व प्राप्त करून उरूवेलामध्ये विहार करीत असतांना विमुक्तीसुखाचा अनुभव करीत होते. तेव्हा तो आठवडा संपल्यानंतर तथागताने त्या समाधीतून उठून बुद्धचक्षुने जगाचे अवलोकन केले. हे पाहत असतांना तथागतांनी जगातील लोकांना राग, लोभ, द्वेष, मोह, माया, मत्सर इ. विकारांच्या अग्नीत जळतांना पाहिले. हे पाहत असतांना तथागताच्या तोंडून खालील उदान निघाले.

उपरोक्त पाठ्यघटकातून हे स्पष्टपणे आढळून येते की, माणसाला विकारापासून मुक्ती कशी मिळवता येईल व निसर्गदत्त स्वभावाचे संरक्षण करणे याविषयीचा उपदेश या पाठात आहे.

एवं मे सुतं एकं समयं भगवा उरुवेलायं विहरति नेरञ्जनाय तीरे बोधिरुक्खमूले पठमाभिसम्बुद्धो । तेन खो पन समयेन भगवा, सत्ताहं एकपल्लङ्केन निसिन्नो होति विमुत्तिसुखपटिसंवेदी।

अथ खो भगवा, तस्स सत्ताहस्स अच्चयेन तम्हा समाधिम्हा वुट्ठहित्वा बुद्धचक्खुना लोकं वोलोकेसि। अद्दसा खो भगवा बुद्धचक्खुना वोलोकेन्तो सत्ते अनेकेहि सन्तापेहि सन्तप्पमाने, अनेकेहि च परिळाहेहि परिडय्हमाने –रागजेहिपि, दोसजेहिपि, मोहजेहिपि ।

अथ खो भगवा एतमत्थं विदित्वा तायं वेलायं इमं उदानं उदानेसि –

''अयं लोको सन्तापजातो, फस्सपरेतो रोगं वदति अत्ततो।

येन येन हि मञ्ञति, ततो तं होति अञ्ञथा।।

''अञ्ञथाभावी भवसत्तो लोको, भवपरेतो भवमेवाभिनन्दति।

यदभिनन्दति तं भयं, यस्स भायति तं दुक्खं।

भवविप्पहानाय खो पानंद ब्रह्मचरियं वुस्सति''।।

'ये हि केचि समणा वा ब्राह्मणा वा भवेन भवस्स विप्पमोक्खमाहंसु, सब्बे ते अविप्पमुत्ता भवस्मा' ति वदामि। 'ये वा पन केचि समणा वा ब्राह्मणा वा विभवेन भवस्स निस्सरणमाहंसु, सब्बे ते अनिस्सटा भवस्मा' ति वदामि।

''उपधिञ्हि पटिच्च दुक्खमिदं सम्भोति, सब्बुपादानक्खया नत्थि दुक्खस्स सम्भवो। लोकमिमं पस्स; पुथू अविज्जाय परेता भूता भूतरता अपरिमुता। ये हि केचि भवा सब्बधि सब्बत्थताय सब्बे ते भवा अनिच्चा दुक्खा विपरिणामधम्मा' ति।

''एवमेतं यथाभूतं, सम्मप्पञ्ञाय पस्सतो ।

भवतण्हा पहीयति, विभवं नाभिनन्दति ।।

''सब्बसो तण्हानं खया, असेसविरागनिरोधो निब्बानं।

तस्स निब्बुतस्स भिक्खुनो, अनुपादा पुनब्भवो न होति।

अभिभूतो मारो विजितसङ्गामो, उपच्चगा सब्बभवानि तादी'' ति ।।

(उदान–नन्दवग्गो)

शब्दार्थ

विहरति (क्रि) – विहार करतो

वोलोकेन्तो (क्रि) – अवलोकन करतांना

दोसजेहिपि (वि) – दोषाला जिंकून सुद्धा

फस्सपरेतो (वि) – स्पर्शयुक्त

भायति (क्रि) – घाबरतो

भवतण्हा (स्त्री.) – मानवी आसक्ती

तण्हानं (स्त्री.) – तृष्णेला

पुनब्भवो (पु) – पुर्नजन्म

उपच्चगा (क्रि) – पार झाला, ओलांडून गेला.

एकपल्लंकेन (क्रि) – मांडी घालून बसल्याने

रागजेहिपि (वि) – रागाला जिंकून सुद्धा

मोहजेहिपि (वि) – मोहाला जिंकून सुद्धा

मञ्ञति (नपुं) – संकल्प, विचार करणे

यथाभूतं (वि) – यथार्थ

नाभिनन्दति (क्रि) – अभिनंदन करीत नाही

असेसविरागनिरोधो – संपूर्ण अनासक्त

विजितधम्मो (वि) – विजयी

स्वाध्याय

१. एका वाक्यात उत्तरे लिहा.

१) तथागत कोठे विहार करत होते?

२) तथागतांना जगातील लोक कोणत्या दुक्खाने त्रस्त दिसले?

३) तथागतांच्या मुखातून कोणते उद्‌गार निघाले?

४) 'संसारापासून कोण मुक्त झालेले नसतात' असे तथागत म्हणतात.

५) उपादानाचा नाश झाल्याने काय उत्पन्न होत नाही?

६) जगातील सर्व वस्तू कशा आहेत?

७) सत्याला प्रज्ञेने पाहून कोणत्या दोन गोष्टींचा त्याग केला पाहिजे?

२. सत्य / असत्य लिहा.

१) एकं समयं भगवा उरूवेलायं विहरति।

२) सब्बे ते अविप्पमुत्ता भवस्मा' ति वदाम।

३) तेन खो पन समयेन भगवा सत्ताहं पल्लङ्केन निसिन्नो होति।

३. जोड्या लावा.

‘अ’गट		‘ब’ गट	
१)	येन येन हि मञ्ञति	अ)	विभवं नाभिनन्दति
२)	भवतण्हा पहीयति	ब)	यस्स भायति तं दुक्खं
३)	यदभिनन्दति तं भयं	क)	ततो तं होति अञ्ञथा

४. सूचनेनुसार कृती करा.

१) विहरति - काळ ओळखा.

२) सत्ताहस्स - शब्दाचा अर्थ लिहा.

३) वुट्ठहित्वा - अव्यय ओळखा.

४) वदति - काळ ओळखा.

५) भायति - काळ ओळखा.

६) वदामि - काळ ओळखा.

५. योग्य पर्याय निवडून वाक्ये पूर्ण करा.

१) यस्स भायति तं......। (दुक्खेन/दुक्खं)

२) सब्बसो ....खया । (तण्हानं/तण्हाय)

३) अनुपादा पुनब्भवो न ....। (होति/होन्ति)

६. जाळरेखाचित्र पूर्ण करा.

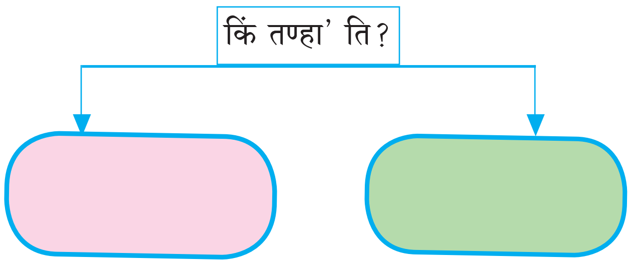

☆☆☆